

Sanem Yazıcıoğlu'nun *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek* Yapıtı Üzerine Notlar

Notes On Sanem Yazıcıoğlu's Time, Perception, Memory in Husserl's Phenomenology

Sanem Yazıcıoğlu. *Husserl Fenomenolojisinde Zaman Algı Bellek*. Ankara: Fol Kitap, 2022. 272s.ISBN: 9786258411553

Önay Sözer¹

¹Boğaziçi Üniversitesi, Emekli, İstanbul, Türkiye

Anahtar Kelimeler: Zaman bilinci, algı, bellek, Husserl, fenomenoloji.

Keywords: Consciousness of time, perception, memory, Husserl, phenomenology.

1. Kitabın Önemi ve Özgünlüğü

Sanem Yazıcıoğlu fenomenolojinin bizdeki kısa tarihçesinde özgün bir çalışma yapmış, Almanya'daki Husserl Arşivlerinde doğrudan doğruya Husserl'in metinlerini inceleme fırsatı bulmuş bir araştırmacıdır. Bu açıdan Nermi Uygur ve benden sonra Türkiye'de bu konuda yapıt veren üçüncü kuşağın başını çekiyor. Kitabını¹ ilgi ve keyifle okudum ve üç yönden önemli buldum: İlk doğrudan doğruya yaptığı alıntılarla ve kendi açıklamalarıyla ele aldığı sorunlarda yoğunlaşarak bizi Husserl'in ana metinlerinin içine sokuyor. İkinci olarak bunu bazı çevreler tarafından bir zamanlar bu dille felsefe yapılmaz denilen Türkçeye yapıyor; yani Türkçe sözcüklerin kavramsal eğilimleriyle fenomenolojik kavramlara ışık tutarak yapıyor. Üçüncü olarak Yazıcıoğlu Husserl'in düşüncesini dışsal bir şey gibi bize sunmuyor. Metinleri kendisi okuyor, ama onu aynı zamanda özümseyerek, kendi görüşüyle birleştirerek bize aktarıyor. Bu noktada şu sorulabilir: Böyle metne bağlı bir yaklaşımla araştırmacı konuya olan mesafesini, dolayısıyla yorum gücünü kaybetmez mi? Kaybetmez, çünkü Husserl bütün yapıtını stenografi yöntemiyle yazarak ortaya çıkarmıştır. Yazıcıoğlu "Giriş" bölümünde Husserl'in düşüncesinin onun "yazıcılığından" ayrılmayacağını, bütün elyazmalarının basımının 2020'de kırk üç cilt olarak tamamlandığını not eder.

1927'de Husserl'in asistanı, sonra iki kitabının editörü olan, kendisi de tarih felsefesi üzerine yapıtlar veren; Almanya'ya ilk gittiğim yıllardan başlayarak ölümüne kadar kendisinden çok şey öğrendiğim hocam Prof. Ludwig Landgrebe'e bir yemek sırasında sormuştum: "Husserl bir yazar mıydı?" Landgrebe "hayır" demişti; ". . . o kendini daima Avusturya devletinin bir memuru gibi hissetmişti. Sürekli yazması buna bağlıdır. O insanlığın bir memuruydu".

Genel önemini ve ilginçliğini (ve bundan ayrılmayan zorluğunu) göz önünde bulundurarak Yazıcıoğlu kitabının ilk ana bölümünü fenomenolojik "zaman" konusuna ayırmış bulunuyor; bizim için de bu özgün konu şimdiye kadar literatürde kendi başına işlenmemiş olduğu için bir "ilk" olma anlamını taşımakta. "İçsel zaman" için anahtar kavram "mutlak bilinç"tir; Yazıcıoğlu bu noktayı göz önünde bulundurarak bu kavrama kitabında ayrı yer ayırıyor: "Burada mutlak bilinçle anlatılan, daha fazla geriye gidilemeyen şeylerin en üst düzeyde bir birlik olarak kurulmasına olanak veren bilinçtir" dedikten sonra bunun "zaman kurucu akış"la aynı şey olduğunu vurguluyor.² Sıradan kronolojik zamanı aşan bu konu çetin bir konudur; zorluğu da içsel zaman bilincinin bir yandan yaşantıya malzeme ya da içerik (zaman nesnesi) olarak kabul edilirken, içsel zaman bilincinin onun formunu hemen kendisinde değil, bilinç akışı olarak zamanın birliğinde ve onun devingen yapısında bulmasıdır. Bu kronolojik zaman anlayışının göz önünde bulundurmadığı önemli düşünümsel (reflexiv) bir noktadır. Bu düşünümsellikle birlikte başka bazı fenomenolojik yapılar ve kavramlar dikkat alanına girer. Bazılarını sayıyorum: Her yaşantının şimdide geçmesiyle birlikte bundan ayrılmaz

¹ Sanem Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman Algı Bellek* (Ankara: Fol Yayınları, 2022).

² Sanem Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 104-105.

Sorumlu yazar / Corresponding author: Önay Sözer E-posta / E-mail: sozerona@boun.edu.tr

Başvuru / Submitted: 04.11.2022 • Kabul / Accepted: 29.11.2023

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

bir biçimde “önce” ve “sonra” ufuk ya da çevrelerine sahip olması, buna bağlı olarak “anlık anımsama” (retention), beklenti (pretention) kavramlarının ortaya çıkması dolayısıyla devinme, genişleme gerektirmesi. Bütün bu konular aynı zamanda bilincin “intentionalite” denilen ana yapısı ile sıkı bir ilişki içinde bulunmaktadır. Yazıcıoğlu iç zaman konusunu ele aldığı anda işte böyle bir tablo karşısındadır ve ona hakkını vermek zorundadır. Bunu da yapmaktadır: Zamanın getirdiği tekilliklere, yani yaşantı içeriklerine (zaman nesnelere) dikkati çekerek başlamakta, bu amaçla fenomen, görü, süreklilik, devam gibi fenomenolojik kavramlara dikkati çekerek ve bunlardan yola çıkarak zaman akışının birlik içinde nasıl bir değişim gösterdiğine işaret etmektedir. Bu arada haklı olarak “anlık anımsama”, “beklenti” ve “intentionalite” konularına geniş yer ayırmaktadır. Ayrıca Yazıcıoğlu anlık anımsamanın, Türkçedeki daha kolay adıyla “hatırda tutma”nın çifte bir “intentionalite”ye sahip olduğuna değinir:

. . . nota ve melodi bir yandan iç içe geçmiş öte yandansa birbirlerinden ayrıdır.. Burada bilincin ânı ile nesnenin ânı arasında sürekli yinelenerek kurulan bir ilişki bulunur. İşte notanın geçip gitmiş olmasına karşın onun tınısının ve sürekliliğinin korunması, geçen notalardan beklenen notalara yayılışı sayesinde ve ilkin bu tınıların kayıp gidişinin anımsanmasını gerektirir.³

Burada söz konusu olan ikili hatırd tutma Husserl’in geç dönem yapıtlarında da büyük bir önem taşır. Kısaca, dinlediğim bir melodiyi bestecisi ve adıyla (kendi özdeşliğine göre) anımsamam ile onu birlikte söylemem arasındaki ayrım ile birlikteliktir. Bu Husserl’in *Fenomenolojinin Sınır Sorunları*’nda⁴ “sıfır hatırd tutma” dediği şeye yola açar: “Sıfır ama bir hiç olmayan” yine de canlanır; bilinç ufkunun içinde yer alarak kurulum ve yeniden kurulumlara geçiş sağlar. Nesnenin bu dolgulanması, onun kendi içindedir: Husserl’in verdiği adla bu “gölgeleme” (Abschattung) üzerinde Yazıcıoğlu önemle durur⁵. “İntentionalite”nin değişimleri (Modification) olarak adlandırabileceğimiz bütün bu fenomenler, bilincin öylesine bir “akış” olmasına bağlanır.⁶

2. Önemli Kavramlar: *Noema* ve *Noesis*, *Algı* ve *Anımsama*

Yazıcıoğlu’nun kitabında “Anımsama” başlığı altında tasarladığı 3. Bölüm, öbürlerine göre daha kısa olmakla birlikte, “Deneyim Ufku Olarak Zaman” başlıklı 4. Bölümle birlikte önemli bir bütün oluşturmaktadır. “Anımsama” fenomenolojik düşünme tavrını tanıma açısından merkezsiz bir ipucu oluştururken, “Ufuk” bölümü konunun içine girmiş olmakla birlikte “bütün bunlar ne için?” diye soracak olan okura bir yanıt oluşturacaktır: İlk “Anımsama” bölümünde daha başlarda Husserl’den alıntılanan şu tümce üzerinde durulmaya değer: “A’ya ait her anımsama, aynı zamanda A’nın önceki algısının anımsanmasıdır.”⁷ Sıradan tavrımızda A’yı anımsadığımızı söyleriz, önceki algının *noeması* bizim için her şeydir, oysa bu *noema* (nelik, algılanan şey) öncelikle algı *noesis*’inin (onu algılama ediminin) “nasıl” olup bittiğine bağlıdır. Bu nokta göz önünde bulundurulmazsa, Husserl’in sonra alıntılanan tümcesi de anlaşılabilir olur; “herşey yeniden-sunumun (Representation) biçimlendiği bir dizilime sahiptir.”⁸ Burada yeniden sunum *noesis*’tir. “Algı” bölümünde o kadar önemle üzerinde durulan “doğrudan görme” algı *noesis*’inin sadece başka, daha eklenmemiş adıdır. Bir şeyin “anlam”ı, yani *noema*’sı, bizim için çoktan oradadır. Onu ne için, nasıl ve hangi açıdan bakarak öyle anlamlandırdığımızı, ancak sorunlu durumlarda ortaya çıkar. Fakat bir anlam-verme hep oradadır. Onsuz anlam olmaz, işte buna, bu anlamlandırıcı güce *noesis* diyoruz.

Üzerine yeniden dönülen algı öğeleri anımsamanın hayal-gücü ve yeniden-sunumla ilişkileri, çeşitleme vs. hepsi bir şeyi nasıl algıladığımız, kavradığımız açısından değerlendirilebilecek konulardır, doğrudan doğruya edimseldirler⁹. Anımsama ve yeniden-anımsamalar *noetik* yapılarıyla belirlenir. Hatırd-tutma dediğimiz ve algının ardına bir kuyruklu yıldız gibi takılan olay canlı bir noktadan gittikçe ölgünleşen aşamalara geçişiyle, bu tür anımsamanın “ne”sine yansıyan fakat özünü benim nasıl anımsadığımda, bilinç akışının hareketinde bulan bir olaydır. Benzetme yoluyla diyebiliriz ki, nasıl yapılan şey yapıldığı için varsa burada da öyledir. Yapılan ise ancak ortaya çıkmaya başladığı anda yapmaya yol gösterir. Yazıcıoğlu hatırd-tutmayı Husserl’in çizgisinde beklentiyle karşılaştırıyor; bu sayfaların¹⁰ önemli çözümlemelerle dolu olduğunu söylemeliyim. Örneğin hatırd-tutmayla beklentinin *noema*’ları birbirinden ayrıdır, fakat yaratıcı noetik eksende, yani işlevsel, kuruluşsal, anlamlandırıcı bakış açısında iç içe geçebilirler, anlam yaratıcı olabilirler. Tipik bir örnek, ön-alma dediğimiz durumdur: Burada beklediğim şeyi olmakta olarak ya da olmuşcasına yaşarım. Algılarımızın çoğunun geçmişten gelen beklentilerimiz olması mümkündür. Yazıcıoğlu şu örneği veriyor: “Gerçekten de çok güzel bir manzaraya baktığımızda uzakta ağaç, çalı ya da taş olarak varsaydığımız nesnelere bulunduğunu görürüz ancak bu, o coğrafyada bulunabilecek nesnelere ön olarak oluşturduğunuz bir imge bütünlüğüyle oradadır.”¹¹ Sonra

³ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 74-75.

⁴ Edmund Husserl, *Grenzprobleme der Phänomenologie, Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik, Späte Ethik: Texte aus dem Nachlass* (1908 – 1937), (Dordrecht: Springer, 2014).

⁵ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 91.

⁶ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 96.

⁷ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 157.

⁸ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 158.

⁹ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 133.

¹⁰ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 126-127.

¹¹ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 170

ekliyor: “Anımsamanın her anımsamada anımsanan şeye yeni olanı katabilme ufku içerisinde betimlenmesinin birçok yaratıcı sonuçları bulunuyor.”¹²

3. Yineleme ve Yenileme

Yukarda sözünü ettiğimiz A'nın anımsanmasının aynı zamanda önceki algının anımsanması olması durumunun doğrudan sonucuna geliyorum. Geçmişteki algının anımsanması olarak anımsama, o algıyı şimdiye getiriyor gibi görünse de artık olmayana geri dönemez; anımsama yoluyla algı yeni olarak gelir. Geri gelme gibi gözükken şey bir yeniden gelmedir. Daha doğrusu yine gelen, aslında yeniden gelir: “Yeninin tekrarının bir araya gelişinde Türkçe bize önemli bakış açısı sunuyor”¹³ diyor Yazıcıoğlu. Yani Türkçede felsefi bir kavrayış dile geliyor: “Türkçede kullandığımız ‘yenden’ sözcüğü bir yandan yeni olanı içermesi, bir yandan da tekrarı anlatması nedeniyle birden fazla anlam katmanına işaret eder. Husserl’in yeni ile ne anlattığını göstermek için açık bir izlek sunar.”¹⁴ Nişanyan Sözlüğünde şu tümce yer alır: “Yeni geri gelendir”¹⁵. Belki de “yeni” ile “yine” ve “gene” aynı sözcüktür ve biri ötekinin türevidir. Bu nokta fenomenolojik çözümlemenin algı ile anımsamanın ilişkisi konusuna önemli bir katkıdır.

4. Edilgin Genesis ve Özgürlük

Husserl fenomenolojisinin iki ilginç konusunu yazar kısa da olsa değerlendiriyor. “Edilgin genesis” Husserl’in geç yıllarında ortaya attığı, statik fenomenolojiden ayrılan fakat onunla ilişkili bir sorun olan ve fenomenolojiye arkeolojiye yaklaştıran önemli bir konu. “İçsel Zaman Bilincinden Genetik Fenomenolojiye” başlığı altında işlenen bu sorun bağlamı *Husserl’in Fenomenolojisi ve Nesnelere Varlığı* (1976, 2023 hazırlanan yeni basım) kitabımın başlıca izleği olduğu için buradaki dar çerçevem içinde buna sadece değinerek geçiyorum.

Özgürlük kavramı ise ayrı bir önem ve anlam taşıyor. *Noesis*'i anlam yaratıcı, bilinç akışının hareketine ruhunu veren yönüyle de ele alırsak bunun fenomenolojik “özgürlük” kavramıyla doğrudan ilişkisini de göz önünde bulundurmalıyız. Yazıcıoğlu şöyle yazıyor: “Zamansal akışa eklenen yeni bir dizge olarak anımsama etkinliği yalnızca sınırsız sayıda yenilenebilir olmakla kalmaz, aynı zamanda Husserl’in önemle üzerinde durduğu bir olanağın edimselleşmesini sağlar... Bu olanağın en açık dile gelişi Husserl’e göre “yapabilirim”dir”¹⁶. Kinestetik “yapabilirim”, “yine”nin “yeni” olmasının başka bir anlatımıdır. Husserl özgürlük koşulunu insanın bedensel-duyusal devinimliliğiyle doğrudan ilişki içinde görerek buna ilginç bir ad verir: “Sahneleme” (Inszenierung). Gerçektende geçmişten yine gelen şey, yani “tekrar” bizim tarafımızdan bedensel olarak *bir kez daha* yeni bir biçimde bizim tarafımızdan sahneye konur.

Özgürlükle anımsamanın ilişkisi özgün bir konudur, özgürlüğüm, uyuyan geçmişini ona yani bir biçim vermek üzere uyandırmamdadır. “Aynı zamanda ya da sonradan ortaya çıkan “yapabilirim”, kendi yönünden benim eyleminin dünyaya ilişkisini sahneye koyar. Sahneye-koymanın ilginç yanı, burada “özne”nin oluşumdan gelen duyusal (-nesnel) bir dürtüyü izleyeceğine, o nesnenin ve dürtünün yerine kendisi geçerek, olayı kendisinin yaratması, yani sahnelemesidir: Böylece dürtüyü kendim ararım ya da ondan kaçınırım. Daha önce gördüğümüz hatırdatutma ile beklentinin edilgin ilişkisi yerine ben doğrudan geçmiş, algıyı yeniden canlandırarak uygulardım.”¹⁷

5. Fenomenolojik Ufuk ve Günümüz İçin Anlamı

Yazıcıoğlu'nun kitabının son bölümü layıkıyla bu başlığı taşıyor. Bu bölüm yalnızca fenomenolojik ufuk kavramı üzerinde bir derinleşmeyi getirmiyor; başka benlerin varlığı, genetik fenomenoloji, uyanık bilinç kavramlarına yaptığı göndermelerle kapsayıcı bir hâle geliyor: “... ufuk terimiyle anlatılan olanaklı ve edimselleşmiş deneyimlerimizin *açıklık* alanıdır”¹⁸ Yazıcıoğlu ekliyor:

Bu açıklık dış dünyada etkileşime girdiğimiz her şey ve herkesle temasımızda yeniden kurulmaktadır. Değişim bir yandan bizim dışımızdaki, bizi çevreleyen dünyanın bir varoluş tarzı olarak kendini göstermekte, öbür yandan da her yeni algı ile, bunların bizde kalan anılarıyla kendi içerisinde değişime uğramaktadır. Bu iki yönlü sürekli değişim gerçekten de genel olarak oluşun, hem de insan yaşamı bakımından oluşun, varoluşun açıklığıdır.¹⁹

¹² Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 170.

¹³ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 171.

¹⁴ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 171.

¹⁵ Sevan Nişanyan, “Yeni”, *Nişanyan Sözlük*, (3 Ağustos 2021), <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/yeni>.

¹⁶ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 159.

¹⁷ Önay Sozer, *Die Konstitution der transzendenten Natur im phänomenologischen Subjekt als freies ich: Eine Husserlische Antinomie*, (Bologna: Paradigmi, 2014), 120-121.

¹⁸ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 185.

¹⁹ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 185-186.

Yazıcıoğlu devam ediyor: “Fenomenolojik yorum (Auslegung) her türlü felsefi etkinlikten önce dünyanın anlamını bizim için yorumlamaktan başka bir şey değildir”²⁰. Burada kastedilen dış ufuktur. Bir de fenomenolojik nesnelerin iç ufukları söz konusudur. Yazarın verdiği örneğe başvuracak olursak “fiziksel bir nesne” olarak kalem dünya çevresinin bir parçasıdır. Aynı kalemi “güzel yazan kalem” olarak ele alacak olursam onun iç ufukuna (güzellik, sağlam, renk vs.) girmiş olurum. Ufuk kavramı zamanlı-uzamli olarak anlaşıldığında, bağlaşıklar olarak saydığımız öteki kavramlara geçişleri sağlayan yerdir. Aynı zamanda bu kavramlar ufuk kendisidir. Örneğin: “Genesis, deneyim ufukunda olmuş ve olası olanın her bir deneyimde yeniden kurulmasının anlatımıdır”²¹. Bunun sonucu: “genesis yasaları tamalgıları düzenleyen yasalardır”²². Bütün bu saptamalarda, ufuk kuşaktan kuşağa devredilen bir şey olduğu ölçüde “genetik fenomenoloji de tamalgılar arasındaki ilişkilere dayalı kuruluşun kendi tarihi bakımından incelenmesidir”²³. Yazıcıoğlu kendi konusunu aşmakla birlikte bilincin uyanması ve uyuyan fakat sıfır bir güce sahip olarak hatırdaki kalmış geçmişi uyandırması konusuna da kısaca değiniyor.

Heidegger’in “açılım” kavramıyla dayanışan fenomenolojik “ufuk” kavramı insanı dünyada ve dünya için sahip olduğu anlama (ve görme-bilme) - eyleme ufku, çağdaş fenomenolojilerin yalnızca kâr için kullanılması, iklim dengesini bozma, devletlerde diktatörlük eğilimlerinin artmasıyla birlikte gitgide daraltılmaktadır.

Bunun yanı sıra tarihin ve kültürün yine bu çok yönlülükten uzak bir biçime doğru evrildiği, yeni ölçüt ve beklentilerin önceden yaratıldığı, hatta bunların dayatıldığı bir anlayışın oluşuna tanıklık ediyoruz. . . Bütün bu çerçevede ilk ortadan kalkan, Husserl’in dikkatle önemini vurguladığı çok alanlı, çok katmanlı bir dünyanın kaybıdır. Bu kayıp Husserl’in anlattığı anlamda bir bütün olarak ufukun kaybıdır.²⁴

Ufuk daralması ise doğrudan doğruya “ara”nın, insanın kendisiyle ve başkalarıyla olan arasının kaybı demektir. Çünkü Husserl’in tanımladığı biçimde ufuk yalnızca önümüzde değildir, o aramızdadır.

Sanem Yazıcıoğlu’nun bu çalışması, fenomenolojiye yeni (ve yine) başlayanlar için kesinlikle okunması gereken bir kitap olduğu gibi, kendi bakış açıları ve sorunlarıyla derinleşmek isteyen fenomenologlara da salık verecek bir yapıtı.

Not: Kitap değerlendirmesini dergimize ilettikten sonra aramızdan ayrılan saygıdeğer hocamızın yazısı dergi yazı kurulunun incelemesi ve kararıyla yayına dahil edilmiştir. Değerli hocamızın, yazının daktilo edilmesinde teknik destek verdiğini belirttiği Doç. Dr. Çiğdem Yıldızdöken, Hazal Aydın ve Muhammed Fezair Ergün’e teşekkür ederiz.

Note: The article of our esteemed professor, who passed away after submitting his book review to our journal was included in this issue upon the review and decision of the editorial management board. The board thanks to Assoc. Prof. Dr. Çiğdem Yıldızdöken, Hazal Aydın, Muhammed Fezair Ergün whose provided support for the typing of the manuscript.

Yazarın ORCID ID’si / ORCID ID of the author

Önay Sözer 0009-0008-8142-9517

KAYNAKLAR / REFERENCES

Husserl, Edmund. *Grenzprobleme der Phänomenologie, Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik, Späte Ethik: Texte aus dem Nachlass* (1908 – 1937). Dordrecht: Springer, 2014.

Nişanyan, Sevan. “Yeni.” *Nişanyan Sözlük*, 3 Ağustos 2021 <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/yeni>.

Sözer, Önay. *Die Konstitution der transzendenten Natur im phänomenologischen Subjekt als freies ich: Eine Husserlische Antinomie*. Bologna: Paradigmi, 2014.

Yazıcıoğlu, Sanem. *Husserl Fenomenolojisinde Zaman Algı Bellek*. Ankara: Fol Yayınları, 2022.

Atıf Biçimi / How cite this article

Sözer, Önay. “Sanem Yazıcıoğlu’nun *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek Yapıtı Üzerine Notlar*” *Felsefe Arkivi-Archives of Philosophy*, 59 (2023): 127-130. <https://doi.org/10.26650/arcip.291223>

²⁰ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 193-194.

²¹ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 212.

²² Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 213.

²³ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 211.

²⁴ Yazıcıoğlu, *Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Algı, Bellek*, 197.